

ПРОБЛЕМЪТ ЗА АГРЕСИВНОСТТА – РАЗВИТИЕ НА КОНЦЕПТУАЛНАТА СФЕРА И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗШИРЕНИЕ

Йоланда Зографова*

Представена е теоретико-концептуална постановка за същността на агресивността, разглеждана на две основни субектови нива – индивидуално и социално-групово. На основата на когнитивно-бихейвиористичния подход, идеите на Тажфел за социалната категоризация и културалния подход се очертава възможността дефиницията на агресията да бъде обогатена и анализът на феномените на агресивността да се разшири. Като един от основните и общи механизми, действащи на двете субектови нива, се анализира нарушаването на общоприети социални принципи, норми и правила. За значима насока на анализа се приема социалната конкретизация и насочването на социалнопсихологичното изследване към аспекта на социалност в проявите на индивида като представител на социални групи и социални категории.

Обичайно уводните думи в публикации върху агресивността съдържат обяснения за актуалността на този феномен в съвременните условия и събития, както и за обстоятелството, че в тази изследователска област са налице различни теоретико-методологични подходи, значителен масив от експериментални данни, но все още социалната психология е далеч от систематична теория за агресията, агресивността, агресивното поведение и т.н. При поставянето на проблем с неясни измерения в реалните или феноменологични проявления, неясно отграничаване от множество други, съседни по смисъл и по проява феномени и същевре-

* Ст.н.с.д-р Йоланда Зографова – Институт по психология при Българска академия на науките.

Адрес за контакти: Yolanda.Zografova<zografova@abv.bg

менно с богата история в теоретико-методологически и в експериментален план, възможна алтернатива е разширяване на обсега на анализа към други негови равнища. Въпреки голямото количество експерименти в полето на агресията, тя си остава проблем със сравнително едностранчиво тълкуване като феномен, принадлежащ на индивидуалната сфера на поведение и регулиран от индивидуално-мотивационни, а в съвременните изследвания — предимно от информационно-когнитивни механизми. И поради факта, че освен като индивидуално поведение, агресивността е разглеждана главно в ситуативен контекст, феномените на наиндивидуално равнище не получават специално изследователско внимание.

По начина, по който предимно е дефинирана, агресивността представя едностранчивостта на подхода. Един от най-често цитираните автори в дискутираната сфера, съзателят на теорията за социалното научаване, а в съвременните си изследвания и все по-често представящ се както в съвместни публикации с персонолози, така и с идеи в рамките на когнитивния подход в областта на агресивността, Албърт Бандура определя агресията „като поведение, което има за резултат личностна вреда и/или деструкция на собственост. Вредата може да е психологична (под формата на обезценяване или деградация) или физическа“ (Bandura, 1973, с. 5). Трябва да се подчертае, че в своя основен концептуален подход на социалното учене на агресията, Бандура отхвърля ролята на личностните променливи като детерминанти на социалното поведение. От друга страна, на поведението се приписва активна роля — „поведението частично изгражда средата“, която на свой ред влияе върху поведението. По този начин субектът на поведението е представен, общо взето, като една или повече функции на взаимодействието между ефектите от поведението и средата.

Добавянето на когнитивни и поведенческо-интеракционни променливи чрез експериментиране все още не променя съществено подхода, при който е ясно, че доминират резултативни, донякъде мотивационни и енергетично-поведенчески фактори. През 80-те години лидерите в оформянето на тенденцията агресивността да се анализира и изследва като феномен на междуличностните интеракции (виж Зографова, 2001), Лейенс и Фрончек, неудовлетворени от дотогавашното развитие на проблемната област, предлагат доста по-разгърната обяснителна схема и с претенции, че включва социалната среда или поне най-близкото обкръжение на субекта. Според тях „Агресията се състои от множество реактивни, или планирани, или понякога хабитуални видове поведение, които нарушават общоприетата норма с цел (която може да бъде достигната или не) да се причини физическо или психическо увреждане на друго лице“ (Leyens & Fraczek, 1984). Въпреки очевидния стремеж на авторите да обхванат същността на агресията в междуличностен план, формулировката като че ли остава на равнище субектно-индивидуална мотивация и поведение. Предварителното залагане на натрупаното вече експериментално познание, и то в насоката на парадигмата на пове-